

Om den saakaldte Kong Valdemars Jordbog,
Udtog af «Studier til Danmarks Historie i det 13de Aarh. II.»

Af Prof. Dr. C. Paludan-Müller.

See S. (11).

Kong Valdemars Jordbog har lige indtil 1851 været antaget for, og paa en Maade virkelig været, en Bog, et Manuskript; men fra den Tid, da dette Skrift kom tilbage til det svenske Rigsbibliothek efter at have været udlaant til Danmark, har den fortjente Bibliothekar Klemming erkjendt, at det ikke er andet end enkelte Blade, udtagne af et større Manuskript og af ubekjendt Haand vilkaarligt sammenstillede til et eget Haandskrift. Dette blev da opløst og Bladene atter indsatte paa deres Pladser i Moderhaandskriftet. Berettigelsen af denne Forandring kan ikke bestrides; og den var navnlig af den Grund meget heldig, at nu kan den hele samlede Kodex prøves under Et, medens Valdemars Jordbog aldrig kan forstaaes, saa længe den behandles som et eget selvstændigt Skrift. Nu derimod maa Kritiken vende sig mod Moderhaandskriftet, den hele samlede Kodex, hvis almindelige Beskaffenhed maa blive bestemmende for Opfattelsen af de Blade, der hidtil kaldtes Valdemars Jordbog.

Haandskriftet, som det nu er samlet paany, bestaaer af 20 Læg, hvert oprindeligt paa otte Pergaments Kvart- eller Oktavblade. Disse ere saa ensformigt behandlede, at der ikke kan være Tvivl om Skriftens Samtidighed; vel er der flere Hænder, men alle af een Skriveskole, hvad der især sees ved at sammen-

holde dem med en ganske anden Haand fra senere Tid paa de sidste Blade. Men saa ensartet alt det Ydre er, saa uensartet er Indholdet. Der er i Alt 15 Stykker, saa forskjellige, at der neppe vil kunne paavises nogen fælles Interesse for Indholdet, som har samlet dem i denne Bog. Hertil kommer, at næsten ikke et af Stykkerne er fuldført: enten er Indholdet afbrudt, eller Skriften ikke gennemført, eller Skrivers hele Kunst anvendt paa Stykker, som ved nærmere Eftersyn sees at være flygtige Førstehaands-Optegnelser, der ikke kunne været bestemte til at fastholdes saaledes. Alle Indicier lede til at opfatte Haandskriftet som en Øvelsesbog, hvor al Vægten er lagt paa Skrift, paa Retskrivning, i det højeste paa det Sproglige, medens Indholdet af Forlægsbladene har været af underordnet Betydning for Kalligraferne eller deres Lærer.

Dette gjælder navnlig om Jordbogsbladene, der maa være skrevne foran i Kong Erik Glippings Regeringstid og indeholde Afskrift af Optegnelser om kongelige Godser eller Indtægter, samt om enkelte andre statistiske Forhold fra Kong Valdemar den Andens og hans Sønners Tid. Hovedgruppen af disse Blade høre til det kalligrafisk bedst Behandlede i Haandskriftet; men Intet garanterer Forlægsbladenes Fuldstændighed eller endog blot Fuldstændigheden af Forlægsbladenes Optagelse i denne Bog.

Ligesaa lidt som Jordbogsbladene udgjøre et Skrift, ligesaa lidt høre de sammen som Stykker af en sammenhængende Fremstilling. En sammenhængende Gruppe dannes alene af de tre eller fire første Stykker, nemlig Hovedstykket om Kongens Gods og Indtægter, Fortegnelsen over Kronens Gods, Konunglev som det her kaldes, og Øfortegnelsen eller Listen over de mindre danske Øer; det synes rigtigst at regne Opskriften om Kongens Nathold til denne Gruppe, skjøndt den kun indeholder et enkelt Steds Nathold, ikke en Taxt for alt Kongens Gjæsteri i hele Landet. — Efter denne Hovedgruppe følge 11 forskellige Skriftstykker med statistiske Meddelelser, men som hverken staa i Forbindelse med Hovedgruppen eller med hverandre ind-

byrdes. Den første Afdeling af Listen over Kongens Indtægter fra Halland, som er meget forskjellig fra det tilsvarende Parti af Hovedstykket, er sikkert ældre end dette. Af de andre Stykker staa de to Estlandslisten ikke i nogen Forbindelse med Kongeriget Danmarks Forhold; den store Estlandsliste, som synes at henhøre til Tiden efter Stensbytraktaten af 1238 imellem Danmark og den tyske Ridderorden, er derhos saaledes behandlet i denne Afskrift, at om der overalt kan vindes nogen Erkjendelse ud af den, maa det i al Fald være meget nøie lokaliserede Forskeres Sag; danske Historikere kunne ikke gjøre Andet med den end lade den ligge som uforstaaelig. — Om Lollandlisten staaer i Forbindelse med Hovedstykket, om den er ældre eller yngre, lader sig neppe afgjøre. Den Femernske Godsliste er især derved af Interesse, at dens forskjellige Afsnit, der indbyrdes sammenholdte røbe en forskjellig Affattelsestid, kjendelig vise en Fremgang af det germaniske Agerbrug, en Tilbagevigen af det slaviske. — Det ældste Stykke i Samlingen, er uden Tvivl Falsters Beskrivelse, der ogsaa deri skiller sig fra de andre, at den ikke giver Oplysninger om det kongelige Jordgods alene, men en Udsigt over Eiendomsforholdene paa Øen i det Hele.

Suhm har i sin Indledning til hans og Langebeks Udgave af Jordbogen forsøgt at benytte denne — det vil altsaa sige Jordbogsbladene i Moderhaandskriftet — til en Beregning af Kong Valdemars Indtægter. Men dette lader sig af flere Grunde ikke gjøre. Som alt bemærket giver Haandskriftets Beskaffenhed slet ingen Garanti for Indholdets Fuldstændighed; den tillader os ikke engang at forudsætte, at disse flygtige Blade ere bestemte til at give en nogenlunde fuldstændig Fortegnelse over det kongelige Jordgods. Fortegnelsen har store Lakuner, og der er ikke nogensomhelst Grund til at antage, at det nogensinde har været anderledes. Der anføres i Hovedstykket slet intet Kongegods i Skaane og Bleking; og den hele Kron-godsliste er en ganske nøgen Navnefortegnelse over Gods,

uden nogen Oplysning om dettes økonomiske Betydning. Jordbogsbladenes Interesse ligger i de Bidrag til Landets ældre Statistik, som de have opbevaret, og især i de, desværre altfor faa og utydelige, leilighedsvis forekommende Oplysninger om Landboforhold i det 13de Aarhundrede. Disse Meddelelser, saa flygtige de end ere, i Forbindelse med hvad der ellers er levnet fra vor Middelalder, sætte os dog istand til et Forsøg paa at komme til Erkjendelse af enkelte Hovedtræk i det ældre danske Agrarvæsen. Det viser sig, at man har søgt, hvad jo vistnok ethvert agerdyrkende Folk nødvendig maa komme til at søge, en Kvalitetsbestemmelse for Jorden, der i Forbindelse med Kvantiteten kunde give et Maal for dens Værdi. En saadan Kvalitetsbestemmelse blev i Sjælland Udsæden, delt efter Metalmarken i Øre, Skilling (Ørtug), Denar (Penning); derved er Bolet, som engang blot var en geometrisk Størrelse, blevet væsentlig af arithmetisk Natur og beslægtet med vort Hartkorn. Vestfor Storebelt er Jordens Værdi derimod udtrykt umiddelbart ved en Pengeansættelse, i Mark Guld og Mark Sølv, der ved at blive staaende i længere Tid ere fra Prisbestemmelser blevne til Matrikelstørrelser af kommunal Betydning. En Levning af denne jyske Skyldsætning har endnu indtil vore Dage holdt sig i Sundeved og Angel. — Men Alt udviklede sig ad Sædvanens Vei efter Forholdets Natur, uden Regulering fra oven, derfor uden skarpe Grændselinier, mangfoldigt og individuelt.

Jordbogsbladenes Hovedstykker bære uden al Tvivl Vidnesbyrd om, at Kong Valdemar den Anden efter de store Tab, hans Fangenskab og dets Følger paaførte ham, har villet have en samlet Oversigt over det Gods, der endnu var ham levnet, og hvoraf den Del, der var hans Eiendom, maatte komme til Deling mellem hans Arvinger.